

VÝVOJ ÚLOHY DRUHÉHO SLEDU ARMÁDY V ÚTOČNÉ OPERACI

Základem vojenského umění je princip soustředění úsilí, který spočívá v požadavku vytvořit výraznou převahu nad nepřítelem v rozhodujícím čase a prostoru. Jedním z prostředků k udržení a někdy i vytvoření této převahy jsou volné síly, které můžeme použít. Na operačních stupních jsou zpravidla představovány druhými sledy, zálohami, útvary a svazky letectva a raketového vojska.

Druhý sled armády je velkou údernou silou. Jeho včasné, dovedné a všestranné zabezpečené zasazení v útočné operaci může zvrátit situaci a zvýraznit nebo obnovit operační iniciativu. Naproti tomu předčasně, opožděně nebo nedostatečně zabezpečené zasazení druhého sledu armády může způsobit vytvoření nepříznivé situace, která umožní nepříteři ničit hlavní úderné uskupení armády po částech. **Úlohu druhého sledu armády nelze chápat odděleně od způsobu vedení operace a boje, od poslání a bojové činnosti ostatních prvků operační sestavy ani od konkrétního účelu a předpokládaného bojového použití druhých sledů divizí prvního sledu nebo armádních sborů.**

K pochopení každého složitějšího dynamického jevu je zapotřebí poznat jak vznikl a jak se vyvíjel; ujasnit si čím byl původně, čím je nyní a kam jeho další vývoj směřuje. Proto se budu zabývat i historic-

kým vývojem úlohy druhého sledu. Přitom mi však nepůjde o historii v její mnohostvárnosti, ale o logické vyústění jednotlivých historických etap.

Způsoby uplatňování principu soustředění úsilí se v dějinách vojenského umění měnily. Na přelomu manufakturního a strojového vojenství byly druhé sledy používány k narůstání nebo obnovení úsilí při boji o dominanty, k ochraně odkrytých boků a k pronásledování. Byly zasazovány zpravidla nejpozději ve večerních hodinách v den bitvy. Neměly charakter operačních záloh.

V převážné části 1. světové války se bojujícím stranám jen zřídka dařilo uplatnit princip soustředění úsilí pro aktivní úspěšnou útočnou činnost. Druhé sledy armádních sborů a armád byly především používány k vystřídání vojsk prvního sledu.

Proto druhé sledy a zálohy armád v převážné části 1. světové války neplnily úlohu operačních záloh v dnešním pojetí.

Vojenské umění Rudé armády ve Velké vlastenecké válce (pomineme-li její první období) se opíralo o vysokou nasycenost bojových i operačních sestav dělostřelctvem a tanky. Reálně počítalo s podporou pozemních útvarů a svazků bitevním letectvem. Pěchota za podpory tanků s využitím ničivé síly dělostřelctva překoná-

vala obranu bezprostředně protistojícího nepřítele. Dělostřelectvo svým dostřelem i počestností účinně zabráňovalo pohybu nepřátelských taktických záloh k místům vylomu. Bitevní letectvo částečně omezovalo pohyb sborových a bližších operačních záloh nepřítele. Tím byla vytvořena možnost pro efektivní využití druhých sledů armádních sborů, armád i frontů, a to především k udržení rozhodující převahy na směrech hlavních úderů.

Vševojsková armáda, která útočila na směr hlavního úderu frontu, měla při zahájení operace ve druhém sledu zpravidla jeden střelecký (armádní) sbor, který tvořil jádro jejích volných sil. Kromě toho mívala v záloze alespoň jednu divizi přímo podřízenou veliteli armády. Platilo, že k efektivnímu využití druhých sledů střeleckých sborů prvního sledu a armád bylo nutné dokončit průlom prvního obranného pásma nepřítele (hluboké 4–6 km) nejpozději v průběhu třetího dne operace. V opačném případě hrozilo nebezpečí, že se zasazované druhé sledy střeleckých sborů a armády namísto rychlého pronikání do operační hloubky nepřítele zavází do vleklých bojů s prisunovanými zálohami. Z toho plynul požadavek mohutnosti počátečního úderu a odvozeně i poměrně úzké úseky průlomu.

Zasazování druhých sledů bylo zpravidla plánováno po splnění bližšího úkolu. To v podmínkách velkých útočných operací (v letech 1943–1945) znamenalo zasazení druhých sledů střeleckých sborů prvního sledu k prolomení druhého obranného pásma a druhých sledů armád v bližší operační hloubce.

Někdy bylo možné zasadit druhé sledy střeleckých sborů později. K tomu mohlo dojít při vysokém počátečním tempu operace, úspěšném rozvíjení útoku na směrech pomocných úderů, které ve svých důsledcích způsobilo rozdělení sil sborových a armádních záloh nepřítele za výrazné převahy ve vzduchu.

Často však bylo zapotřebí zasadit druhé sledy střeleckých sborů prvního sledu dříve. K tomu docházelo, jestliže divize prvního sledu ztratily při průlomu prvního obranného pásma požadované tempo, nebo jestliže vznikla nutnost rozvinout nový pomocný úder do boku nepřátelských záloh zasazených do protizálohy. Dřívejší zasazení druhého sledu sboru mohla vyžadovat i nutnost rozšířit úsek průlomu nebo ničit nepřítele na odkrytém boku s cílem zabezpečit zasazení druhého sledu armády.

Střelecké sbory, které tvořily druhé sledy armád, byly zpravidla zasazovány do sražení v průběhu třetího dne operace s cílem prolomit armádní a další mezilehlá

pásma obrany nepřítele. Jejich zasazení bylo závislé na úspěšném plnění úkolů sborů prvního sledu a na době, způsobu a výsledcích zasazení druhých sledů těchto sborů. Jestliže sbory prvního sledu svými silami nestačily na plynulé rychlé rozvinutí úspěchu a zabezpečení výhodných podmínek pro zasazení sboru druhého sledu, potom velitel armády už v průběhu prvního nebo druhého dne operace zasazoval jednotlivé volné divize ze své zálohy. V jiných případech byl sbor druhého sledu zasazován v sestavě „úhlem vpřed“, přičemž jeho předsunutá divize se podílela na dokončení prolomení prvního nebo na průlomu druhého obranného pásma v součinnosti se svazky sborů prvního sledu.

Druhé sledy a zálohy (volné divize) armád byly zasazovány k udržení nebo obnovení rozhodující převahy na směru hlavního úderu, přenesení úderu na nový směr, ničení nepřátelských uskupení na bocích nebo k udržení ovládnutých prostorů a objektů.

V některých případech měla armáda ve druhém sledu samostatný tankový, mechanizovaný nebo jezdecký sbor. Velitelé armád tyto sbory zasazovali jako **rychlé skupiny**, většinou v bližší operační hloubce. Častěji však byly uvedené sbory, předurčené k vytvoření rychlých skupin, začleňovány do druhých sledů frontů.

Velitelé frontů zasazovali vševojskové armády druhého sledu až po zasazení rychlých skupin, a to v průběhu čtvrtého až pátého dne operace nebo později.

V **poválečném období**, zejména v průběhu 60. a 70. let, došlo ke kvalitativnímu zvratu ve způsobu vedení operací. Tento zvrat způsobilo především zavedení jaderných zbraní do výzbroje. Kromě toho na něj měly významný vliv i kvalitativní a kvantitativní změny ve vybavení vojsk konvenčními zbraněmi a ostatní technikou.

Na přelomu 60. a 70. let **kontrace sil poněkud poklesla** v důsledku ničivé síly raketových a jaderných zbraní i zdokonalování konvenční výzbroje. Hloubky i šířky bojových (operačních) sestav se zvětšily a úseky průlomu byly širší. Tím poklesl význam zasazování druhých sledů taktických stupňů k rozšíření průlomu s cílem zabezpečit přesun dělostřelectva a zasazení druhých sledů a záloh armád.

V tomto období prudce vzrostla palebná síla armády. Tato skutečnost a několikanásobně větší dolet raket způsobily, že **palebné působení armády mohlo být rozloženo na více objektů a cílů do celé bližší operační hloubky nepřítele**. Tím nebyl z taktického hlediska narušen princip soustředění úsilí, protože nutný stupeň ničení objektů byl dodržen. Nebyl narušen ani

z operačního hlediska vzhledem k tomu, že jaderné, raketové i letecké údery na všechny objekty a cíle byly časově i prostorově sladěny podle jednotného zámyslu.

Zvrat ve způsobu vedení operací a příčiny, které ho způsobily, měly za následek i změny v úloze druhého sledu armády, který nadále zůstal významným prostředkem pro uplatnění principu soustředění úsilí. Jeho úloha se však v porovnání s druhou světovou válkou podstatně změnila v tom, že přestal být jediným hlavním prostředkem k udržení nebo vytvoření rozhodující převahy nad nepřítelem ve zvoleném prostoru. Obdobnou úlohu i když odlišným způsobem začalo plnit i raketové vojsko a kvalitativně nové, účinnější frontové a vojskové letectvo. Za druhé světové války bylo např. zasazení druhých sledů armád téměř nutnou podmínkou k rozbití bližších operačních záloh nepřítele. Dnes je možné dosáhnout rozhodující porážky velkých nepřátelských uskupení v operační hloubce nepříteli raketovými, jadernými a leteckými údery ještě před zasazením divizí druhého sledu do sražení. V tomto smyslu význam druhého sledu armády k uplatnění principu soustředění sil relativně poklesl, ačkoli jeho bojová síla nekolidanásobně vzrostla.

Závislost efektivního zasazení druhého sledu armády na mohutnosti počátečního úderu a na způsobu bojového použití taktických záloh zůstala zachována, i když byla poněkud oslabena. Příčinou tohoto oslabení je možnost dodatečně ovlivnit vývoj situace na frontě raketovými nebo jadernými údery a údery letectva.

Za Velké vlastenecké války měla sovětská vševojsková armáda v útoku ve svém operačním složení obvykle 9–11 střeleckých divizí. Z toho její volné síly (druhý sled a vševojskovou zálohu) tvořilo 3–5 divizí [střelecký sbor a případně navíc 1 až 2 divize jako VŠZ]. Armáda zasazovala v prvním sledu k průlomům hlavního obranného pásma nepřítele 2–3 a někdy i více divizí. Hlavní úder zpravidla vedla buď vnitřními křídly střeleckých sborů prvního sledu nebo na některém svém křídle v součinnosti se sousední armádou.

Střelecký (armádní) sbor prvního sledu, který útočil na směru hlavního úderu armády, měl ve druhém sledu většinou jednu divizi. [Armádní sbor byl považován za vyšší taktický svazek.]

Taktickou hloubku hlavního úderného uskupení armády v době zahájení útoku zpravidla tvořilo 4–5 divizí podporovaných většinou dělostřelectva armády a tanků tankových brigád, které byly předurčeny k přímé podpoře pěchoty. Operační

hloubku hlavního úderného uskupení tvořilo 3–5 divizí.

Velitelé divize prvního sledu vyčleňovali do druhého sledu (vševojskové zálohy) 1 až 3 prapory, tj. až třetinu sil.

Z tohoto přehledu vyplývá, že hlavní úderné uskupení armády mělo v taktické hloubce volné síly v hodnotě 20–27 praporů (bez záloh a druhých sledů praporů a pluků prvního sledu) a v operační hloubce 27–45 praporů.

Vševojsková armáda může mít v současné době při zahájení útočné operace ve svém složení 4–6 divizí, z nichž jsou 1 až 2 divize ve druhém sledu. Na směru hlavního úderu zahajuje průlom dvěma a někdy i třemi divizemi v prvním sledu.

Divize prvního sledu v útoku si vyčleňuje zpravidla druhý sled, který odpovídá třem (např. jeden tankový pluk) až 8 praporům (dva motostřelecké pluky).

Volné síly prvního operačního sledu hlavního úderného uskupení armády (bez záloh a druhých sledů praporů a pluků prvního sledu) odpovídají obecně 6–24 praporům a typicky asi 12 praporům. Volné síly druhého operačního sledu odpovídají 13 (tanková divize) až 30 praporům (dvě motostřelecké divize).

Z porovnání typické organizace a operačního uclnění dnešní vševojskové armády se sovětskou vševojskovou armádou za Velké vlastenecké války vyplývá, že změna relativního počtu praporů se pohybuje v armádě jako celku od +11 % do -45 %, v druhém operačním sledu armád od +11 procent do -71 %, a ve volných silách prvního operačního sledu hlavního úderného uskupení od +20 % do -78 %.

Clekově se tedy projevuje výrazná tendence k snížení počtu praporů. Při hodnocení této skutečnosti má pokles množství praporů v armádě převážně jen pomocný význam. Nezdůvodňuje snížení počtu praporů, které tvoří druhé sledy na taktickém a operačním stupni. Druhý sled armády má být stejně jako v minulosti zasazován především po prolomení pásma obsazeného sborovými zálohami nepřítele k zničení bližších operačních záloh. Druhý sled divizí prvního sledu mají dnes především plnit úlohu, která připadala druhým sledům armádních (střeleckých) sborů.

Při hodnocení poklesu počtu praporů v druhých sledech divizí a armády nelze ani jednostranně vycházet z toho, že soudobé prapory svou bojovou silou několikanásobně převyšují bojovou sílu praporů z období druhé světové války, protože obdobný proces zkvalitňování vojsk se uskutečnil i v armádách západních kapitalistických států.

Opodstatněnost zmenšení počtu nesazených praporů v prvním i druhém operačním sledu armády spočívá v tom, že **za tímto za druhé světové války bylo udržení převahy a narůstání úsilí na směru hlavního úderu podmíněno včasným zasazením druhých sledů a převahou ve vzduchu, dnes je navíc podmíněno i raketovou jadernou převahou.**

Bude-li tato další podmínka splněna, mohou být druhé sledy divizí a armády dostatečně silné. Jestliže by nebyla dodržena, potom by tento nepříznivý stav nebylo možné kompenzovat posílením druhých sledů. V tomto smyslu je zapotřebí chápat dosavadní vývoj úlohy druhého sledu armády v útočné operaci.

Za Velké vlastenecké války mohl velitel vševojskové armády vytvořit rychlou skupinu jen tehdy, jestliže do operačního složení prvního sledu byl zařazen samostatný tankový (mechanizovaný, jezdecký) sbor. Dnešní organizace vojsk velitelé armády vždy umožňuje vytvořit operační manévrovací skupinu.

V soudobé operaci je častěji než v minulosti potřebné zasadit druhý sled armády k rozvinutí útoku na novém směru. Takový manévr byl ve druhé světové válce značně složitý. Zpravidla byl spojen s přeskupením prvního sledu. Nutnost tohoto přeskupení vyplývala z toho, že střelecký sbor druhého sledu přebíral většinu tanků přímé podpory pěchoty v prostoru zasažení od sborů prvního sledu. Tyto tanky bylo nutné přesunout na nový směr. Kromě toho vznikala potřeba na novém směru vytvořit dostatečně silné uskupení dělostřelectva k vybojování palebné převahy. Chybějící palebnou sílu dělostřelectva obvykle nebývalo čím nahradit. Letectvo na takový úkol zpravidla nestačilo.

Dnešní divize druhého sledu není třeba při zasažení posilovat tanky, pohyblivost pozemního dělostřelectva značně vzrostla, raketové vojsko a letectvo může poměrně rychle přenášet palebné působení do nových prostorů. Tím se vytvořila možnost zasazovat druhý sled armády k rozvinutí útoku na novém směru plynule a do značné míry nezávisle na přeskupení prvního sledu.

Kvalitativně novým úkolem zasažení druhého sledu a zejména zasažení operační manévrovací skupiny je ničení nepřátelských prostředků jaderného napadení. V souvislosti s tím oba tyto prvky operační sestavy častěji než dříve vysílají připadové odřady nebo speciální skupiny.

Jaderné zbraně umožňují dosažení rychlé změny poměru sil v určených prostorech a na zvolených směrech. Umožňují to však oběma bojujícím stranám. Celá

operační sestava útočící armády prvního sledu je v dosahu nepřátelských operačních a operačně taktických prostředků jaderného napadení včetně taktického letectva. Navíc, nepřátelské dělostřelectvo, které používá jadernou municii, je schopno účinně působit do celé hloubky prvního sledu této armády.

Z toho plyne řada problémů, které velitelé a štáby v průběhu druhé světové války v podstatě neřešili.

1. Vyvedení druhého sledu armády na čáru zasažení není zdaleka pouhým přesunem. Představuje řadu složitých opatření spojených s překonáním devastovaných prostorů, obnovením narušených bojových sestav apod.

2. Armáda si musí možnost zasažení svého druhu sledu doslova vybojovat nejen proti nepřátelskému letectvu, ale i proti nepřátelským prostředkům jaderného napadení.

3. Vznikl další kvalitativně nový typ úkolu druhého sledu armády, a to nahradit svazek prvního sledu, který v důsledku nepřátelských jaderných úderů ztratil bojeschopnost.

Jednotky a útvary prvního sledu mají snahu předejít nepříteli v ovládnutí důležitých prostorů a zabránit mu v organizaci obrany na výhodných čarách. Pronikají mezerami v jeho sestavách a obcházejí silně bráněná místa. Úkol zničit části nepřítelů ponechané na bocích a v týlu přebírají druhé sledy divizí a druhý sled armády. Nejde o kvalitativně nový úkol, ale o opatření, které je nutné v podmínkách vedení operace s použitím jaderných zbraní plnit častěji. **Protikladnost mezi způsobem použití divizí prvního a druhého sledu se stupňuje.** Odvážné pronikání do hloubky sestavy nepřítelů (často i bez ohledu na odkryté boky) napomáhá k dosažení vysokého tempa útoku a tím vytváří výhodné podmínky pro oslabení bojových možností jeho letectva, raketového vojska, prostředků REB a pro zasažení druhého sledu armády do sražení s jeho operačními zálohami. Na druhé straně však způsobuje nežádoucí zavázání části druhého sledu do boje ještě před jeho zasažením. Tento rozpor je nutný. Jeho vývoj však musí být s dostatečnou perspektivou usměrňován velitelem a štábem armády (z rozboru časových vztahů mezi pohybem prvního a druhého sledu svazu vyplývá, že k tomu je zapotřebí alespoň dvanácti hodin).

Volné síly divizí a armády jsou používány i k plnění řady opatření, která se v minulosti nevyskytovala buď vůbec, nebo k nim docházelo jen sporadicky.

Z volných sil divizí prvního sledu vyčleňujeme připadové a speciální odřady při-

blíže v hodnotě 1–1,5 praporu. Divize prvního sledu, která útočí na směru hlavního úderu, může v průběhu plnění úkolů (v průběhu jednoho dne) opakovaně použít taktický vzdušný výsadek. To z jejich volných sil odčerpá hodnotu do dvou praporů. Kromě toho musí být připravena vytvořit vševojskové jádro jednoho až dvou divizních odřadů pro odstraňování následků (asi 1 prapor), vyčlenit další síly k zabezpečení pořádkové služby (asi třetinu praporu) a někdy i k plnění některých opatření operačního maskování.

Z volných sil armády můžeme vyčlenit také jednotky (v síle 1–2 praporů) k posílení úderných výsledků (zpravidla formou dalších přistávacích sledů) na dobu 3 až 4 dní. Kromě toho i armáda vyčleňuje ze svého druhého sledu nebo z divizí prvního sledu prostředky do vševojskových jader (většinou dvou) armádních odřadů pro odstraňování následků (celkem 1–2 praporů), pro pořádkovou službu (1/3–3/4 praporu) a k plnění opatření operačního maskování.

Volné síly divizí a armády plní i úkoly spojené s ničením nepřátelských výsledků.

Je zřejmé, že volných sil na stupni divize i armády není nadbytek. Proto je nutné jejich použití v každém jednotlivém případě bedlivě zvažovat a **nedopustit jejich tržnění k plnění sice významných, ale k dosažení cílů operace nikoli rozhodujících opatření.**

Na místě je otázka **jaký může být další vývoj úlohy druhého sledu armády v útočné operaci?** Ve studiích o vývoji vojenství do konce 80. let a v 90. letech jsou poněkud uváděny pravděpodobně změny v technických prostředcích ozbrojeného zápasu. Z hlediska vývoje operačního použití druhého sledu armády považují za zvláště významné tyto změny:

- zdokonalení letectva, zejména vojskového při současném zvětšení počtu letounů schopných plnit bojové a dopravní výsadekové úkoly,

- zvýšení účinnosti technických prostředků průzkumu a prostředků k vyhodnocování získaných poznatků o nepříteli,

- zdokonalení prostředků protivzdušné obrany a REB včetně technických systémů pro zabezpečení jejich efektivního řízení,

- rozvoj palebných prostředků proti pozemním cílům s důrazem na podstatné zvětšení jejich dosahu, přesnosti a účinnosti střeliva v cíli,

- vzestup technických prostředků, které umožňují vedení boje v noci, minování na dálku, odtařování a úpravy terénu obsazeného vojsky.

Z pravděpodobného rozvoje vývoje a ostatní vojenské techniky bezprostředně **nevyplyvá tendence ke změně úlohy druhého sledu armády v útočné operaci.** Podle mého názoru se v tomto smyslu do roku 2000 pravděpodobně nebude na vyšší kvalitativní úrovni opakovat dialektický skok, jakého jsme byli svědky na přelomu 60. a 70. let a jehož výsledky jsou uvedeny v předpise Oper-1-1 „Organizace a vedení operací“. To znamená, že druhý sled armády bude i nadále jedním z hlavních prostředků k uplatnění principu soustředování úsilí. Myslím, že na přelomu 80. a 90. let se však pravděpodobně objeví další hlavní prostředky k vyniknutí tohoto principu. Především půjde o průzkumné a palebné systémy, které zvýší reálnou možnost vést úderu na nepříteli v rozhodujícím čase a na nejdůležitějších místech. Tím vzniknou příznivější podmínky k zabezpečení zasažení druhého sledu armády.

Účinnější technický průzkum a prostředky k vyhodnocování zpráv o nepříteli spolu se zavedením vysoce přesných zbraní a střeliva s vyššími účinky v cíli může umožnit znatelné snížení koncentrace prostředků bez narušení principu soustředění úsilí. Tato skutečnost a zlepšené bojové vlastnosti letectva povedou ke zkrácení doby potřebné k vytvoření úderného uskupení. To usnadní nejen přechod armády do útoku, ale i palebnou přípravu a podporu zasažení jejího druhého sledu k narůstání úsilí na směru hlavního úderu. Vytvoří podmínky k překonávání obranných pásem a mezilehlých postavení na širší frontě než dosud, nebo k současnému vedení úderů vojsky na více směrech. Zejména to však sníží nebezpečí dočasné ztráty tempa, k němuž by mohlo dojít v důsledku nutného přeskupení dělostřelectva při zasažení druhého sledu armády na novém směru.

Jsem toho názoru, že v 90. letech lze očekávat zřetelnou tendenci k přechodu na **kombinovaný pozemní a vzdušný boj.** K jejímu prosazení bude přispívat především rozvoj letectva i zavedení průzkumných a palebných (úderných) systémů. Pro zasažení druhý sled armády to bude znamenat **možnost rychlejšího pronikání do hloubky operační sestavy nepříteli** s využitím obchvatů ze vzduchu, urychlení dopravy (s využitím letectva) předemných a nepřímých odřadů do míst jejich bojového použití, vytvoření příznivějších podmínek k úspěšnému „rovnoběžnému pronásledování“, předjetí nepříteli v ovládnutí důležitých prostorů apod. Přechod na kombinovaný pozemní a vzdušný boj však na druhou stranu může pro nezasazený druhý sled armády znamenat řadu dalších míst-

ních bojů se skupinami nepřítelů v týlu prvního operačního sledu. To spolu s nutností ničit nepřátelské síly (s jejichž likvidací se první sled nezdržoval) **může způsobit, že druhý sled se na čáru zasazení bude muset doslova probíjet**, a to pod dosahem průzkumných a palebných systémů nepřítelů. Přitom bude muset překonávat různé výbušné zátarasy narychlo zřízené nepřátelskými prostředky pro minování na dálku.

V současné době je plánováno zasazení druhých sledů divizí a druhého sledu armády nejčastěji zrána, méně často v odpoledních hodinách k rozvíjení útoku v noci. Zasazování druhých sledů v průběhu noci se pro jeho složitost vyhýbáme. V důsledku zdokonalování technických prostředků pro noční boj je pravděpodobné, že na taktických stupních budeme od této zásady postupně upouštět. Tím dojde k částečnému zvýšení tempa boje, což se mů-

že zprostředkovaně projevit v požadavcích na vedení a zasazení druhého sledu armády. Zasazení druhého sledu armády v noci bude pravděpodobně i na konci 90. let výjimečné.

Další zvyšování dynamiky vývoje situace, vyjádřené i přechodem na kombinovaný pozemní a vzdušný boj, může mít za následek růst počtu opatření, k jejichž řešení je nutné zasazovat části volných sil na úkor uplatnění principu soustředění úsilí (odstraňování následků po úderech, ničení bojeschopných skupin nepřítelů na bocích a zejména v týlu, vystřídání částí prvního sledu, které ztratily bojeschopnost apod.). Současná disproporce mezi potřebou volných sil a jejich typickým složením se bude zhoršovat. To platí i o volných silách divizí prvního sledu armády. **Proto bude na stupni svazu stále častěji nutné vytvářet vedle druhého sledu i vševojskovou zálohu.**

Z rozboru historického vývoje úlohy druhého sledu armády a z tendencí v zabezpečování vojsk kvalitativně novou bojovou a ostatní vojenskou technikou vyplývá, že podmínky pro jeho vytváření a zasazování budou postupně měněny. V tomto směru lze rychlejší vývojový trend očekávat v první polovině devadesátých let. Přitom je pravděpodobné, že se nadále bude zvyšovat závislost mezi konkrétními způsoby použití druhých sledů na taktickém a operačním stupni a mezi činností druhého sledu armády a činností RVD, letectva a divizí prvního sledu.

V perspektivách a tendencích výstavby moderních armád se neprojevují opatření, která by do konce 90. let mohla způsobit kvalitativní změny úlohy volných sil armády. Proto myslím, že její druhý sled i nadále zůstane jedním z hlavních prostředků k uplatnění principu soustředění úsilí, jehož včasné a všestranné zabezpečení zasazení může zásadně změnit operační situaci.